

АНАЛІЗ МЕТОДИЧНИХ ПІДХОДІВ ДО ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

*Бармалюк В.В., магістр, Дудко П.М., к.е.н., доцент
Київський національний університет технологій та дизайну*

Анотація. У статті викладено результати аналізу методичних підходів до оцінки ефективності діяльності підприємства, запропоновано класифікацію методів оцінки ефективності функціонування підприємства за співвідношенням об'єктивних і суб'єктивних факторів. Автором проаналізовано основні етапи та аналітичний інструментарій аналізу і оцінки ефективності діяльності підприємства.

Ключові слова: ефективність, методи оцінки, класифікація, показники, підприємство.

АНАЛИЗ МЕТОДИЧЕСКИХ ПОДХОДОВ К ОЦЕНКЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ

*Бармалюк В.В., магистр, Дудко П.Н. к.э.н., доцент
Киевский национальный университет технологий и дизайна*

Аннотация. В статье изложены результаты анализа методических подходов к оценке эффективности деятельности предприятия, предложена классификация методов оценки эффективности функционирования предприятия на основе соотношения объективных и субъективных факторов. Автором проанализированы основные этапы и аналитический инструментальный анализа и оценки эффективности деятельности предприятия.

Ключевые слова: эффективность, методы оценки, классификация, показатели, предприятие.

ANALYSIS OF METHODOLOGICAL APPROACHES TO ESTIMATION OF EFFICIENCY OF ENTERPRISE ACTIVITY

*Barmaluk V., Dudko P.
Kyiv National University of Technologies and Design*

Abstract. The article describes the results of the analysis of methodological approaches to assessing the effectiveness of the enterprise, proposed a classification of methods for assessing the effectiveness of the enterprise on the basis of the ratio of objective and subjective factors. The author analyzes the main stages and analytical tools for the analysis and evaluation of the company's performance.

Keywords: efficiency, assessment methods, classification, indicators, enterprise.

Постановка проблеми. Питання ефективності господарювання займає ключове місце в управлінні діяльністю підприємств різних форм власності. Зацікавленість нею виникає на всіх рівнях управління народним господарством. Сучасному етапу економічного розвитку притаманні: високий рівень невизначеності, наявність систематичних кризових явищ та, відповідно, нестабільність розвитку як економіки в цілому, так і кожного суб'єкта господарювання, тому першочергового значення набуває активізація дій із підвищення ефективності їх функціонування та вирішення проблем управління й оцінки ефективності діяльності підприємства на основі використання нових підходів та методів оцінки, оскільки існуючі підходи не забезпечують повного відображення результатів господарювання підприємств.

Аналіз останніх досліджень та невирішена частина проблеми. Особливу увагу у науковій літературі було приділено сучасній системі управління ефективною діяльністю підприємства, з метою яка адекватної оцінки результатів діяльності й розробки механізмів управління процесом їх реалізації та підвищення. Цій тематиці присвячено роботи таких зарубіжних вчених, як І. Єгерев, Є. Духонін, А. Гершун, Д. Ісаєв та ін.

Наприкінці 90-х років минулого століття посилюється зацікавленість проблематикою ефективного управління діяльністю підприємства з боку вітчизняних авторів, що насамперед, пов'язано із необхідністю перебудови процесу функціонування підприємства у нових економічних умовах. Серед вчених, роботи яких присвячено саме цій тематиці, варто відзначити О.І. Амошу, В.М. Геєця, А.П. Гречан та інших. Дослідження цих авторів присвячені питанню узагальнення теоретичних та практичних підходів до оцінювання ефективності діяльності промислового підприємства в умовах перехідної ринкової економіки, а також зроблено акцент на світовому досвіді застосування сучасних технологій в управлінні.

Мета дослідження: Аналіз методичних підходів до оцінки ефективності діяльності підприємства.

Результати дослідження. Ефективність функціонування підприємства повинна визначатися не одним, а кількома важливими критеріями. Головним критерієм ефективного функціонування підприємства слід вважати економічну ефективність. Таким чином, ефективність функціонування підприємства – це комплексна характеристика, яка відображає ступінь використання ресурсних витрат, спроможність досягати поставлених цілей і здатність до стійкої життєдіяльності в конкурентному ринковому середовищі. Вона показує ступінь використання трудових, матеріальних, фінансових, природних та інших ресурсів, ступінь забезпечення позитивного результату (ефекту) господарювання в умовах конкурентного ринку та досягнення запланованих результатів з точки зору поставлених перед системою чи її елементами цілей.

Ефективність функціонування підприємства формується багатьма економічними, виробничими, технічними показниками, а також показниками ефективності управління [2, 4, 5].

Ефективність функціонування підприємства характеризують: рівень технології, продуктивність праці, ступінь раціональності використання сировини, матеріалів, енергетичних ресурсів, рівень менеджменту і т.д. При цьому слід мати на увазі, що, звичайно, перелік ресурсів підприємства, котрі визначають його ефективність, не є вичерпним, тобто в конкретних умовах на ефективність діяльності підприємства можуть чинити істотний вплив інші фактори. Але для середньостатистичного підприємства, яке діє в умовах ринку, урахування зазначених факторів гарантує отримання найбільш адекватної оцінки стану справ на підприємстві.

Перші моделі вимірювання та оцінки ефективності діяльності підприємства, в основі яких лежить розрахунок узагальнюючого показника, почали з'являтися у 20-х роках ХХ століття. Найбільшого поширення і максимальне використання отримала модель Ф.Д. Брауном, який вивів математичний зв'язок між прораховуваними коефіцієнтами оцінки діяльності компанії: рентабельністю продажів, ресурсовіддачею і рентабельністю активів [2].

Початок використання рентабельності акціонерного капіталу призвело до зміни у первісній моделі «Du Pont». Крім прибутковості і ефективності, модифікована модель дала можливість визначити найбільш прийнятне для фірми співвідношення між власним капіталом і залученими засобами, тобто використовувати фінансовий «важіль».

У кінці 80-х – початку 90-х років ХХ століття відбувається зміна орієнтації з показників максимізації багатства компанії, які часто відображали інтереси не власників, а менеджерів різних рівнів, на показники, які прагнуть оцінити ефективність через створювану вартість підприємства. Такий підхід отримав назву менеджменту, заснованого на управлінні вартістю, або VBM-менеджменту (VBM – Value Based Management), який принципово відрізняється від раніше розглянутих методів оцінки ефективності функціонування господарюючого суб'єкта.

Недоліки, які були пов'язані із застосуванням прибутку при розрахунку показників оцінки ефективності діяльності підприємства, частково виправив показник EVA (Economic

Value Added) – економічна додана вартість. Цей показник був розроблений американською компанією «Stern Stewart & Co» і в наш час використовується багатьма відомими компаніями. У його основі лежить домінуючий принцип: компанія створює додану вартість, якщо її прибутковість на витрачений капітал перевищує альтернативні витрати.

Таким чином, стратегічний аналіз і оцінка ефективності компанії, заснована лише на фінансових показниках, стають неповними і неточними.

Причиною появи BSC стало створення такої управлінської системи, яка б ураховувала інтереси акціонерів, покупців, контрагентів, кредиторів та інших учасників, які взаємодіють з компанією. Для реалізації такої політики управління бізнесом необхідне створення комплексної системи стратегічних цілей і показників їх оцінки.

Система BSC базується на таких основних складових:

- клієнтська складова, відповідає за взаємини зі споживачами продукції, а також численні якісні параметри, що впливають на рівень задоволеності клієнтів;
- фінансова складова, оцінює економічні наслідки реалізованих дій;
- складова бізнес-процесів, які відбуваються всередині підприємства, що в першу чергу пов'язано з клієнтами та вирішенням фінансових задач;
- складова розвитку та навчання персоналу, яка спрямована на формування компетентносних якостей у працівників і інтелектуального потенціалу підприємства.

Сильною стороною такого підходу є об'єднання фінансових і нефінансових показників. Таким чином, BSC можна подати як структуру, що дозволяє розширити можливості визначення, оцінки і контролю над ефективністю функціонування підприємства. Класична структура BSC може досить легко трансформуватися, але при цьому вона має низку недоліків і обмежень у застосуванні.

Істотним недоліком є відсутність кінцевого показника, що вимірює ефективність функціонування підприємства. На думку багатьох аналітиків, уважно потрібно ставитися до запровадження BSC підприємствам, які функціонують на ринках, що розвиваються. Це викликано тим, що змінювати стратегію і втілювати її з використанням системи показників у ситуації різкої зміни ринкової ситуації вельми складно для управлінців. Ще один недолік системи пов'язаний із складністю її впровадження, яка вимагає добре налагодженої організаційної структури підприємства і внутрішньофірмового обліку. Також недоліком BSC є те, що вона охоплює, як правило, стратегічні напрями, не враховуючи оперативні зіставлення фактичних і планових значень показників.

Отже, представимо класифікацію методів оцінки ефективності функціонування підприємства за співвідношенням об'єктивних і суб'єктивних факторів у таблиці 1.

Незважаючи на різні підходи до оцінки ефективності діяльності підприємства, загальною рисою всіх шкіл є використання аналітичних коефіцієнтів для отримання оперативної, наочної і простої оцінки ефективності функціонування і розвитку господарюючого суб'єкта.

Особливістю методики зазначеного підходу є ізольоване вивчення трендів зміни значень окремих показників і зіставлення їх зі значеннями успішно функціонуючих фірм або з середньогалузевими значеннями, на основі чого робляться відповідні висновки.

Перевагою використання коефіцієнтного аналізу є простота розрахунків коефіцієнтів і можливість здійснення розрахунку значень на базі зовнішньої звітності, також перевагою є наочність одержуваних результатів.

Однак цей метод має істотні недоліки:

- отримані результати мають моментний, статичний характер;
- аналіз нормативних значень окремих фінансових коефіцієнтів, закріплених в офіційних методиках, проведений вітчизняними дослідниками [6; 7], виявив некоректність порогових значень, з точки зору узгодженості їх між собою;
- ізольованість аналізу коефіцієнтів один від одного;

– ретроспективний характер отриманих даних, що зменшує їх цінність для прийняття управлінських рішень.

Таблиця 1

Класифікація методів оцінки ефективності функціонування підприємства за співвідношенням об'єктивних і суб'єктивних факторів [1, 3, 4]

Група методів	Підгрупа методів	Вид методу
1. Неформалізовані (нематематизовані, аналітичні, суб'єктивні, евристичні)	1.1. Розробка системи показників – збалансована система показників	– економічна додана вартість (EVA) – ринкова додана вартість (MVA) – показник сукупної акціонерної прибутковості (TSR) – грошовий потік віддачі на інвестований капітал (CFROI)
	1.2. Методи порівняння – порівняння	– порівняння за заданим критерієм у динаміці – ранжування з використанням відносних показників – порівняння з середньогалузевим значенням
	1.3. Методи експертних оцінок	– дельфійський метод – морфологічний аналіз – метод сценаріїв – мозковий штурм – репертуарні решітки
	1.4. Методи читання аналізу фінансової звітності	– горизонтальний аналіз – вертикальний аналіз – трендовий аналіз
	1.5. Методи деталізації	– ранжування – факторний аналіз
2. Формалізовані (математизовані, аналітичні, об'єктивні, математичні)	2.1. Елементарні методи мікроекономічного аналізу	– балансовий метод – прийомних ланцюгових підстановок – інтегральний метод – прийом вирівнювання початкових точок аналізу
	2.2. Традиційні методи економічної статистики	– метод порівняння величин – індексний метод – метод угруповання
	2.3. Математико-статистичні методи вивчення зв'язків	– кореляційний аналіз – регресійний аналіз – кластерний аналіз
	2.4. Методи теорії прийняття рішень	– імітаційне моделювання – аналіз чутливості – метод побудови дерева рішень
	2.5. Методи фінансових обчислень	– дисконтування та нарощування – методи оцінки грошових потоків

Саме у зв'язку з перерахованими недоліками найбільшого поширення набули методи і моделі, засновані на розрахунку та аналізі узагальнюючих показників.

Якісні підходи до оцінки ефективності підприємств акцентують увагу на окремих аспектах (організаційному, соціальному, екологічному і т.д.) діяльності підприємств. У сучасних умовах стрімко мінливого зовнішнього підприємницького середовища не можна обмежуватися тільки економічною стороною проблеми.

На етапі уточнення об'єктів, мети і задач аналізу та складання плану аналітичної роботи використовуються такі методи, як: аналіз, синтез, індукція, дедукція, порівняння.

На другому етапі відбувається розробка системи синтетичних і аналітичних показників для характеристики об'єкту аналізу. Такі методи, як спостереження, теоретичне узагальнення, групування найбільш широко використовуються саме на другому етапі.

Третім етапом є збір і підготовка до аналізу необхідної інформації. Цей етап характеризується розрахунком показників за допомогою загалом економіко-математичних методів і саме – коефіцієнтного методу, застосуванням методів порівняння з нормативними критеріями перевірки точності інформації та приведення даних до порівняльного вигляду за допомогою статистичних, порівняння за певним критерієм у динаміці та найпростіших математичних методів, а також групування даних.

На четвертому етапі оцінки ефективності фінансової діяльності підприємства застосовуються методи системного і порівняльного аналізу. Також на цьому етапі проводиться вертикальний та горизонтальний аналіз балансу. Застосування знаходять метод порівняння, групування, індексний метод.

На п'ятому етапі оцінки ефективності господарської діяльності підприємства застосовуються методи системного і порівняльного аналізу. Також на цьому етапі за допомогою методу таксономії та збалансованої системи показників (BSC) проводиться групування показників за складовими ефективності господарської діяльності підприємства.

Шостий етап характеризується застосуванням методів кореляційно-регресійного аналізу щодо оцінки ефективності діяльності підприємства.

На наступному, сьомому етапі оцінки ефективності фінансової діяльності підприємства за допомогою факторного аналізу оцінюємо вплив показників на кожний з факторів.

На останньому, восьмому етапі відбувається оцінка результатів попереднього аналізу та розробка заходів щодо підвищення ефективності фінансової діяльності підприємства.

Висновки та пропозиції. Підприємства як самостійні економічні суб'єкти господарської діяльності мають право розподіляти результати діяльності, тобто прибуток, а також мають економічну свободу при виборі партнерів і здійснюють цей вибір, виходячи не тільки з цілей економічної доцільності, а й з власної вигоди. При проведенні аналізу необхідно враховувати, що на результат діяльності підприємств чинять вплив як економічні, так і організаційні фактори.

Запропоновані етапи оцінки ефективності господарської діяльності підприємства підпорядковані досягненню стратегічної мети підприємства. Збільшення ефективності господарської діяльності підприємства – це завдання комплексне. Вплив на складові ефективності в остаточному підсумку може призвести до негативного результату. Наприклад, збільшення запасів сировини і матеріалів з метою розширення виробництва при відсутності відповідних джерел фінансування може призвести до погіршення фінансового стану економічного суб'єкта господарювання.

Література

1. Головенко А. Підвищення ефективності діяльності підприємства як результат ефективного управління [Електронний ресурс] / А. Головенко. – Режим доступу: <http://conference.spkneu.org/2012/12/golovenko-o>.
2. Гринчук В.Г. Підвищення ефективності функціонування підприємств на принципах сучасного менеджменту / В.Г. Гринчук // Наукові праці КНТУ. Економічні науки. – 2010. – № 17. – С. 9.
3. Касич А.О. Методичні підходи до оцінки ефективності діяльності підприємства / А.О. Касич, І.Г. Хіміч // Бізнес Інформ. – 2012. – № 12. – С. 176–179.
4. Нортон Д. Сбалансованная система показателей. От стратегии к действию / Д. Нортон, Р. Каплан. – М.: Олимп-Бизнес, 2010. – 320 с.

5. Отенко В.І. Формування аналітичного інструментарію оцінки ефективності діяльності підприємства / В.І. Отенко // Бізнес Інформ. – 2013. – № 5. – С. 231–237.
6. Покропивний С.Ф. Економіка підприємства: підручник / С.Ф. Покропивний. – К.: КНЕУ, 2003. – 608 с.
7. Kaplan R.S. The Balanced Scorecard: measures that drive performance / R.S. Kaplan, D.P. Norton // Harvard Business Review. – Jan. I Feb, 1992.